

Mieczysław A. Krąpiec, Stanisław Kamiński, Zofia J. Zdybicka, Andrzej Maryniarczyk, Piotr Jaroś, Piotr Jaroś, *Wprowadzenie do filozofii*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2003, ss. 747.

W 2003 r. ukazał się dodruk wydania drugiego poszerzonego *Wprowadzenia do filozofii* autorstwa profesorów Wydziału Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Książka ta jest jednak czymś więcej aniżeli tym, co skromnie sugeruje jej tytuł. Można w niej bowiem znaleźć nie tylko zarys omawianej dziedziny oraz najważniejsze pytania i cele, jakie ona sobie stawia, ale również konkretne wyjaśnienia węzłowych problemów filozoficznych. Układ podejmowanych tematów i jasność wykładu sprawiają, że czytelnik, czytając kolejne rozdziały, jest przygotowywany na zrozumienie następnych. Dzięki temu po tę książkę mogą sięgnąć nie tylko ci, którzy zajmują się filozofią *ex professo*, ale także ci wszyscy, którzy pragną poszerzyć ramy swojej wąskiej specjalizacji, tak aby z perspektywy filozofa zobaczyć komplementarny obraz świata. *Wprowadzenie do filozofii* jest więc adresowane do szerokiego grona czytelników i stwarza dla nich szczególną okazję poszerzenia wiedzy humanistycznej, zrozumienia świata, w którym żyjemy, nas samych oraz naszych działań, które kształtują świat i nasze własne osobowe oblicza.

Książka dedykowana jest Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II, Powszechnemu Nauczycielowi Prawdy. W liście zaś Ojciec Święty skierował do M. A. Krąpca słowa: „Wyrażam radość, że dzieło to pochodzi od uczonych tego Wydziału, z którym przez wiele lat osobiście byłem związany. Ufam, że będzie ono twórczo i pożytecznie służyło wprowadzeniu do filozofii. Wszystkim zaś studiującym z całego serca błogosławię i zachęcam do przemyślenia zagadnień przedstawionych w tym dziele. Ojcu Albertowi, nieustraszonemu słudze *Philosophiae Perennis*, oraz Wszystkim Jego Współpracownikom i Uczniom życzę błogosławieństwa Bożego”.

Mieczysław Albert Krąpiec wprowadza czytelnika w obszar filozofii artykułem poświęconym koncepcjom nauki i filozofii. Choć, jego zdaniem, historia odnotowała bogactwo pomysłów w zakresie uprawiania nauki i filozofii, to jednak tylko filozofia wyrosła na platońsko-arystotelesowskich fundamentach wyszła naprzeciw oczekiwaniom człowieka, pozwalając mu wyjaśnić i zrozumieć ostateczne podstawy realnego świata.

W następnym artykule O. prof. Krąpiec dokonuje przeglądu okresów i głównych kierunków filozofii, które odzwierciedlają wzloty i upadki ludzkiej myśli poszukującej zrozumienia rzeczywistości. Na tym tle ukazuje on główną przyczynę zmiany w sposobie uprawiania filozofii. Była nią mianowicie zmiana przedmiotu badań w punkcie wyjścia – z konkretnych jednostkowych rzeczy na treści będące rezultatem poznania.

Znaczną część zawartości *Wprowadzenia do filozofii* stanowi *Metafizyka – ogólna teoria rzeczywistości*. Stało się tak nieprzypadkowo, ponieważ metafizyka dostarcza odpowiedzi na najbardziej fundamentalne pytania i dopiero w świetle tych odpowiedzi można zrozumieć i wyjaśnić inne problemy filozoficzne, jak choćby istnienie świata, konieczność istnienia Absolutu, zrozumienie ludzkiego bytu osobowego i jego

działania. M. A. Krąpiec, mając to wszystko na względzie, wyklada metafizykę, począwszy od wyjaśnień terminologicznych dotyczących jej nazwy, a następnie przechodzi do wyjaśnienia, czym jest metafizyka, jak ją uprawiać i co stanowi jej przedmiot. Transcendentalna struktura bytu i analogia są centralnymi zagadnieniami metafizyki w świetle tego, co o nich napisał M. A. Krąpiec. Transcendentalia odsłaniają najbardziej istotne własności każdego bytu, są one „przede wszystkim realnym sposobem bytowania, są realnie tożsame z bytem, a wzajemnie różniące się ze względu na różne akty poznania, za pomocą których ujmujemy te poszczególne transcendentalia” (s. 111). Każdy byt bowiem jest rzeczą, ponieważ istnieje i jest ukonstytuowaną treścią, każdy byt jest jeden, ponieważ jest tożsamy z sobą, a nie jest podzielony wewnętrznie na byt i niebyt, każdy byt jest czymś odrębnym, niesprowadzalnym do drugiego bytu, to zaś jest wyrazem pluralizmu bytowego. Wreszcie każdy byt przygodny jest prawdziwy, bo jest zgodny z intelektem Stwórcy lub twórcy, jest też dobry, ponieważ jest zgodny z wolą Stwórcy lub twórcy, a ponadto jest piękny, gdyż jest zgodny z intelektem i wolą Stwórcy lub twórcy. M. A. Krąpiec prowadzi czytelnika do zrozumienia bytu, a tym samym do zrozumienia realnego świata, poprzez wskazanie na złożoną strukturę bytu. Jeśli bowiem byt jest złożony z substancji i przypadłości, materii i formy, istoty i istnienia oraz aktu i możliwości, to staje się jasne, dlaczego byt jest tożsamy, zmienny, przygodny oraz dlaczego działa i sam podlega różnym oddziaływaniom.

Problematykę metafizyki zamykają dwa zagadnienia: analogii bytowej oraz istnienia Absolutu. Ojciec prof. Krąpiec wyjaśnia, czym jest analogia i wskazuje na jej kluczową rolę w dociekaniach metafizycznych. Wyjaśnianie realnego świata mnogiego bytami niepodobnymi i różnymi, a tylko w pewnych relacjach podobnymi, wymaga analogicznego poznania i orzekania. Byt jako taki jest analogiczny, przeto nie może być poznawany jednoznacznie ani nie może być o nim orzekania jednoznacznego, takiego, które pozwoliłoby ująć go w wąskie ramy sformalizowanego języka logiki, nie można również zastosować w stosunku do bytu orzekania wieloznacznego. Stąd analogia jawi się jako niezbędny instrument stosowany w obszarze metafizyki, służący badaniu i zrozumieniu rzeczywistości.

M. A. Krąpiec zwraca uwagę na to, że konieczność istnienia Absolutu pojawia się na terenie metafizyki jako naturalna konsekwencja uniesprzeczniania bytu realnego, który w swej wewnętrznej, złożonej strukturze nie zawiera czynnika będącego gwarantem jego istnienia.

Kolejnym zagadnieniem *Wprowadzenia do filozofii* są niektóre aspekty filozofii przyrody wybrane przez M. A. Krąpca. Autor zaproponował czytelnikowi filozoficzny namysł, oparty na metafizycznej metodzie poznania, nad problematyką istnienia pierwiastka życiowego oraz jego natury, powstania i natury życia oraz funkcji życiowych i ich źródła.

Na szczególną uwagę zasługuje artykuł tego samego Autora, poświęcony koncepcji człowieka. Niezwykle doniosłe pytanie, kim jest człowiek, nie znajduje pełnej odpowiedzi na gruncie wszystkich nauk o człowieku, z wyjątkiem jednej, antropologii filozoficznej, wyrosłej z metafizyki jako pnia dającego adekwatne podstawy poznawcze. Dzięki temu obserwacja człowieka od zewnątrz, bez jakichkolwiek założeń w punkcie wyjścia, staje się źródłem danych do wyjaśnienia, które faktycznie dają się wyjaśnić. Człowiek jawi się – podkreśla M. A. Krąpiec – jako istota biolo-

giczna nieprzystosowana w pełni do środowiska, w którym żyje, istota, która jednak tworzy sobie bogaty świat kultury, przekształcając zastane środowisko stosownie do własnych potrzeb. Świat kultury obejmuje działania i wytwory nie tylko o charakterze użytecznym, lecz także duchowym: naukę, sztuki piękne, religię. W tej perspektywie człowiek jest niewątpliwie istotą wyjątkową w świecie przyrody i wyraźnie ten świat transcenduje. Wyjaśnienia wymaga również to, co widziane w człowieku od wewnątrz. Każdy człowiek dysponuje doświadczeniem własnego „ja” i tego, co „moje”, owe doświadczenia zaś ujawniają się we wszelkiego rodzaju aktach podmiotowania. Każdy człowiek ma świadomość, że to on jest spełniaczem aktów swoich, i stwierdza swoją autonomię (nietożsamość) względem różnych przedmiotów czy dóbr. Doświadczenie siebie jako podmiotu bytowego w akcie działania również wyróżnia człowieka ze świata przyrody i domaga się uniesprzecznienia. Autor, podejmując te wyzwania, roztacza przed czytelnikiem realistyczny obraz człowieka.

Ostatnim zagadnieniem tej książki opracowanym przez o. prof. Krapca są *Elementy filozofii poznania*. Na tle przypomnianego sporu o przedmiot poznania, a w związku z tym również sporu o koncepcję teorii poznania, Autor wskazuje, że teoria poznania nie tyle powinna zajmować się poznawaniem procesu ludzkiego poznania, ile przede wszystkim powinna dotyczyć poznawania realnie istniejącej rzeczywistości. Poznając bowiem samą rzeczywistość, poznajemy również wtórnie sam akt intelektualnego poznania, przez który poznajemy przedmiot, „a wreszcie przez ten akt intelektualnego poznania dochodzimy do poznania źródła tego poznania, jakim jest sam intelekt” (s. 341). Autor zwraca baczną uwagę na zdrowy rozsądek jako bazę poznawczą, przedstawia rzeczywistość ujmowaną przez ludzkie poznanie, podstawy racjonalnego porządku poznawczego, czyli pierwsze zasady, oraz problem prawdziwości poznania.

Poczesne miejsce we *Wprowadzeniu do filozofii* zajmuje problematyka istnienia i poznania Boga oraz tematyka religii, opracowane przez s. prof. Zofię J. Zdybicką. Problematyka ta zasługuje na uwagę szczególnie w naszych czasach, w których dostrzega się wyraźny kryzys mówienia o Bogu nie tylko w środowiskach świeckich, w których ateizm i kultura laicka zatacza coraz szersze kręgi, ale nawet na terenie teologii. To zjawisko, jak podkreśla Autorka, jest niepokojące nie tyle ze względu na ateistyczne postawy niektórych ludzi, ponieważ są one wpisane w dzieje ludzkości i wyrosły na błędach poznawczych, ile z powodu swych rozmiarów. Zjawisko to wyraża odejście od naturalnej inklinacji człowieka do Transcendensu, która towarzyszyła człowiekowi od zarania dziejów i nie była tylko przejawem lęku wobec niepojętych sił przyrody, jak chcą niektórzy, ale wypływała z głębokiego przekonania, że istnieje ktoś, kto jest ponad światem, a kogo dzisiaj filozofia i teologia nazywają Bogiem. Z. J. Zdybicka nie ograniczyła się tylko do jednostronnego ujęcia problemu, wykazując konieczność istnienia Boga, lecz także ukazała czytelnikowi pełną perspektywę zagadnienia. Przedstawiła dzieje problematyki poznania Boga w różnych nurtach filozoficznych, poczynając od starożytności po czasy współczesne, zaprezentowała różne drogi afirmacji Boga, wskazując równocześnie na konieczność wyróżnienia aspektów: teoretycznego i praktycznego, filozoficznego i religijnego. Brak zachowania stosownych dystynkcji w tym względzie prowadził do wielu nieporozumień, a w konsekwencji do powstania teologii śmierci Boga. Autorka zamyka roz-

dział zagadnieniami natury Boga, Jego relacji do kosmosu jako całości, odniesienia Boga do człowieka oraz stosunku Boga do zjawiska cierpienia i zła.

W drugim artykule Z. J. Zdybicka koncentruje uwagę czytelnika na tematyce religii. „Pytanie o religijność człowieka – pisze Autorka – należy do centralnych problemów teoretycznej wiedzy o człowieku oraz do najbardziej doniosłych zagadnień praktycznych. Chodzi bowiem o wyznaczenie ostatecznych perspektyw i wymiarów życia ludzkiego” (s. 471). Religia jest jednym z obszarów, w których człowiek aktualizuje swoje potencjalności. Wobec tego pełnię człowieczeństwa osiąga dopiero wówczas, gdy jego rozwój dokonuje się również na tym obszarze. Życie człowieka pozbawione wymiaru religijnego nie jest życiem w pełni ludzkim. Stąd dla głębszego zrozumienia tej doniosłej problematyki Autorka ujmuje fakt religijny w różnych aspektach, ukazuje jego związki z osobową aktywnością człowieka, przedstawia religię na tle kultury i filozoficznie wyjaśnia fenomen religii.

Piotr Jatoszyński zapoznaje czytelnika z etyką klasyczną. Jest to cenna inicjatywa, albowiem w naszym świecie zdominowanym naukami praktycznymi coraz częściej zapomina się o moralności, która jest istotnie i w sposób niezbywalny wpisana w życie człowieka. Autor podkreśla, że właśnie na terenie etyki klasycznej „znajdziemy racjonalne podstawy do wytlumaczenia istoty ludzkiego działania, przyczyn, dla których może ono być dobre lub złe, a wreszcie miejsca moralności w ludzkim życiu” (s. 516). P. Jaroszyński realizuje ten temat, poczynawszy od przedstawienia tego, co jest motorem wszelkiego ludzkiego działania – dobra-celu. Następnie wprowadza rozróżnienie rodzajów dóbr, które układają się w hierarchię. Skupia on uwagę czytelnika na momencie ludzkiej decyzji, będącej główną sceną rozgrywanego się dramatu życia moralnego. Ukazuje cnoty jako sprawności, predyspozycje służące człowiekowi w wyborze i realizacji dobra, oraz wzajemne powiązania cnót. Autor rozważa również ostateczne podstawy związku człowieka z dobrem, związku, w którym decyzja powzięta wobec ujrzanego dobra decyduje o moralnej specyfikacji aktu ludzkiego. Ostateczną podstawą tego związku jest prawo naturalne, wpisane w naturę człowieka, a streszczające się w wezwaniu: czyń dobro. Dodatkowo zamykającym problematykę etyczną jest artykuł *ABC etyki społecznej – polityki*, autorstwa Włodzimierza Dłubacza.

Kolejnym punktem *Wprowadzenia do filozofii* są *Elementy retoryki klasycznej*, opracowane przez P. Jaroszyńskiego. Na wstępie Autor kieruje słowa krytyki po adresem szkolnictwa, które znacznie podupadło w stosunku do starożytności w zakresie przygotowania człowieka do posługiwania się słowem mówionym i pisanym, mimo że zapotrzebowanie na posiadanie tego typu sprawności wcale nie spadło od tamtej pory, wręcz przeciwnie, wzrosło wraz z rozwojem kultury. W zwięzłym wykładzie P. Jaroszyński odpowiada na pytania, czym jest retoryka i jakie są jej cele, oraz omawia zadania mówcy, polegające na zebraniu materiału, jego uporządkowaniu, nadaniu mu odpowiedniego kształtu, napisaniu tekstu i opanowaniu go na pamięć. Zwieńczeniem tych zabiegów jest wygłoszenie mowy.

Nie mogło zabraknąć i nie zabrakło we *Wprowadzeniu do filozofii* zagadnień z zakresu logiki, która stoi na straży konsekwentnego, precyzyjnego i krytycznego myślenia. W układzie niniejszej książki pierwszy artykuł poświęcony tej tematyce, autorstwa Andrzeja Maryniarczyka, dotyczy związku logiki formalnej z metafizyką. Autor koncentruje uwagę czytelnika głównie wokół logiki Arystotelesa, która wyrosła

na gruncie poznania metafizycznego i miała za zadanie usprawniać tego rodzaju poznanie, pełniąc wobec metafizyki funkcje narzędne. Autor podkreśla, że współczesna logika, która zyskała status nauki autonomicznej, nie jest aplikowana do metafizyki w taki sposób, w jaki czynił to Arystoteles, m.in. dlatego, że „podstawą obiektywności w logice współczesnej jest zwiążanie jej z niesprzecznością operacji poznawczych i oderwanie od prawdziwości przedmiotowej” (s. 663).

W drugim artykule poświęconym tej tematyce Stanisław Kamiński przedstawił elementy logiki formalnej. Znalazły się w nim następujące zagadnienia: teoria zdań, teoria nazw, sylogistyka, teorie nieklasyczne oraz wykład z metalogiki.

Artykuł Andrzeja Maryniarczyka *Aktualność tomizmu* zamyka, a zarazem podsumowuje treści *Wprowadzenia do filozofii*. A. Maryniarczyk zauważył, że sposób przedstawienia różnorodnych tematów przez wielu autorów łączy w pewną spójną całość metoda uprawiania filozofii. U podstaw tego stylu filozofowania leży myśl Arystotelesa i św. Tomasza. Autor podaje racje, dla których tomizm nie tylko nie jest „archeologią” filozoficzną, jak sądzą niektórzy, lecz także – ze względu na swój przedmiot i metodę dociekań – jest ciągle aktualny i stanowi podstawę filozofii, która chce być zakorzeniona w realizmie, aby realistycznie odpowiadać na najbardziej doniosłe pytania formułowane pod adresem świata, człowieka i jego wytworów.

Kompetencja, układ tematów, jasność wykładu to tylko niektóre zalety tej książki, dzięki którym czytelnik może pozyskać wiedzę, jeśli żywi chęć zgłębiania tego, co jest mu dotąd jeszcze nieznanne, a co w sposób istotny rzutuje na jego rozumienie świata i rozumienie samego siebie.

Wojciech Gretka SDB

Filozofować w kontekście teologii. Religia – natura – łaska, red. ks. Piotr Moskal (*Religia i Mistyka*, t. I), Lublin: Wydawnictwo KUL 2003, ss. 155.

Prezentowana książka zawiera materiały z I Ogólnopolskiego Sympozjum *Filozofować w kontekście teologii. Religia – natura – łaska*, zorganizowanego przez Katedrę Filozofii Religii KUL, które odbyło się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 26 października 2002 r.

Publikacja składa się ze spisu treści (w języku polskim i angielskim), wstępu redaktora książki i dziesięciu rozdziałów, będących tekstami referatów uczestników konferencji, którzy podjęli się trudu przedyskutowania niektórych filozoficznych i teologicznych aspektów religii.

W referacie zatytułowanym *Problem genezy religii. Aspekty filozoficzne i teologiczne* ks. dr hab. P. Moskal próbuje odpowiedzieć na pytanie o genezę religii. Autor operuje określonym rozumieniem terminów „geneza” i „religia”. Terminu „religia” używa w dwóch znaczeniach. W pierwszym i podstawowym religia rozumiana jest jako realna, osobowa i dynamiczna relacja człowieka do osobowego Boga, od które-